

ТИМОШЕНКО Л.В.

Національна академія Державної прикордонної служби України

імені Б. Хмельницького

старший викладач кафедри теорії та історії держави і права

та приватно-правових дисциплін

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРАВА СПАДКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Щодо підходу до визначення поняття спадкування є безліч думок. Законодавством визначено, що спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців) [1].

Спадкове право традиційно визначають як сукупність норм, що регламентують порядок переходу майна (майнових прав) померлого до іншої особи в установленому законом порядку.

О.С.Юффе під спадковим правом розуміє сукупність норм, що регулюють викликані смертю громадянина відносини щодо безпосереднього та універсального наступництва в належних йому майнових та необхідних для їх здійснення особистих немайнових правах і обов'язках[2, с.3].

Розглядаючи спадкове право як один із інститутів цивільного права, в якому мають визначатися межі дозволеної поведінки суб'єктів спадкових правовідносин, що закріплені законодавством України, Є.І. Фурса, водночас, наголошує на тому, що додаткове регламентування спадкових прав відбувається саме у межах спадкового процесу, під яким розуміють регламентовані законодавством юридично вагомі дії повноважних осіб, які зумовлені переходом прав померлої особи до інших осіб [3, с.116].

Акцентуючи увагу на універсальному і сингулярному порядку переходу цивільних прав і обов'язків при спадкуванні, В.В.Васильченко, визначає спадкове право як підгалузь цивільного права, що являє собою сукупність встановлених державою норм, які регулюють відносини з приводу переходу

визначених законом цивільних прав і обов'язків фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців) у порядку універсального та сингулярного правонаступництва [4, с.118].

Ключовим у теорії спадкового права є поняття спадкування, оскільки саме його зміст визначає і зміст похідних від нього термінів: «спадщина», «спадкові правовідносини».

Спадкування — це перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). Необхідно підкреслити, що спадщина відкривається після смерті фізичних осіб і тільки вони можуть бути спадкодавцями. Юридичні особи не помирають, а ліквідуються, таким чином вони можуть бути тільки спадкоємцями. Не буває успадкування і між живими. У законі закріплюється традиційний для цивільного права підхід, згідно з яким до складу спадщини належать усі права та обов'язки спадкодавця. Їх перехід до спадкоємця здійснюється у порядку правонаступництва [5, с.213].

Спадкове правонаступництво має універсальний характер. Це означає, що спадкоємець спадкує всі права і обов'язки спадкодавця, за винятком тих, які за своєю природою не можуть бути передані іншій особі.

Спадкоємець не може частково прийняти спадщину або частково відмовитися від неї. Склад спадщини має певні особливості:

- у порядку спадкування переходять лише ті права та обов'язки спадкодавця, що належали йому на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті;
- права та обов'язки спадкодавця переходять до правонаступників як єдине ціле з урахуванням усіх забезпечувань та обтяжень. Якщо право спадкодавця було забезпечене, наприклад, заставою, то це забезпечення переходить і до його правонаступників, які у разі невиконання зобов'язання боржником мають право вимагати звернення на предмет застави;

- деякі права та обов'язки особи не входять до складу спадщини і не переходять до правонаступників. Це такі права та обов'язки, що безпосередньо пов'язані з особистістю спадкодавця [6].

Попри розмаїття наведених визначень, у будь-якому випадку ознаками спадкового права виступають:

- перехід майнових прав і обов'язків померлого громадянина до його правонаступників;
- межі правонаступництва, зміст прав і обов'язків, які переходять у порядку правонаступництва, визначені в законі;
- порядок правонаступництва визначається законодавцем;
- правонаступника визначає правопопередник, а за відсутності його волевиявлення – законодавець [7, с.7].

Сукупність правових норм, які регулюють умови і порядок спадкування, є підгалуззю цивільного законодавства, який іменується «спадковим правом» або «правом спадкування». Внаслідок цього поняття «право спадкування» можна розглядати у двох значеннях: об'єктивному та суб'єктивному.

Право спадкування у об'єктивному сенсі – це сукупність правових норм, які регламентують відносини спадкування (спадкові відносини), зокрема, визначають порядок та межі переходу прав і обов'язків від померлої особи до спадкоємців та інших осіб; припинення особистих прав і обов'язків тощо. За своєю сутністю воно збігається з поняттям «спадкове право».

Право спадкування у суб'єктивному сенсі – це право учасника цивільних відносин бути спадкоємцем після смерті фізичної особи. Це складне суб'єктивне право охоплює низку правомочностей, що з'являються у спадкоємця у зв'язку з відкриттям спадщини (право на прийняття спадщини, право на розподіл спадкоємцями спадкової маси, право на підтвердження законності набуття спадкового майна тощо). За своєю сутністю воно збігається з поняттям «право на спадкування»[7, с.8].

Спадкування окремих видів майна - це спадкування майна померлого (спадщини, спадкового майна) на основі загальних основних правил, але з урахуванням особливостей того чи іншого виду майна.

Принципи спадкового права – це конструкція, навколо якої формуються його норми та інститути, початок права відповідного історичного типу, оскільки в них відбивається його конкретна сутність. Як зазначає Л. С. Явич, за принципами права вивіряють, наскільки конкретний нормативний акт законний, справді є формою вираження права [8, с. 150].

Принципами спадкового права є наступні.

Свобода волевиявлення спадкодавця і спадкоємців (свобода спадкування). Правоздатний спадкодавець у будь-який час має можливість скласти заповіт на все майно чи його певну частку, змінити заповіт чи скасувати або не складати заповіт взагалі [7, с.10].

Універсальність спадкового правонаступництва. Суть цього принципу полягає в тому, що акт прийняття спадщини поширюється на всю спадщину, де б вона не була і в чому б не полягала, складалася б винятково з прав, чи лише з обов'язків. Предметом універсального наступництва є вся сукупність прав і обов'язків правопередника, яка переходить до його правонаступників [9, с.6].

Послідовність (черговість) закликання до спадщини при спадкуванні за законом. Переважне право розподілити спадщину надано спадкодавцеві; якщо ж він своїм правом не скористався, то законодавець закликає до спадкування спадкоємців послідовно в порядку чергу, причому спадкоємці другої черги можуть набути спадщину лише за умови відсутності спадкоємців першої черги. Суть цього принципу, який закріплено у ст. 1258 ЦК України, полягає в тому, що спадкоємці за законом одержують право на спадкування по чергово.

До зазначеного переліку принципів, сформульованого Ю. К. Толстим, можна додати ще один - принцип матеріально-забезпечувального призначення спадкування. Вже сама назва принципу виражає його суть: мета переходу прав та обов'язків від спадкодавця до спадкоємців забезпечує задоволення матеріальних інтересів спадкоємців і кредиторів спадкодавця [10].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. Редакція від 04.11.2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Коваленко Т.П. Основні питання радянського спадкового права. – К., 1971. – С. 3;
3. Иоффе О.С. Советское гражданское право. Курс лекций. – Ч. III. – Л., Изд-во Ленингр. ун-та, 1965. – С. 283.
4. Васильченко В.В. Визначення поняття спадкового права в об'єктивному значенні // Юрид. вісник. – 2003. – № 3. – С. 118;
5. Цивільне право України: Підручник / Є.О. Харитонов, Н.О. Саніахметова. – К.: Істина, 2005. – С. 742;
6. Спадкове право// Підручник/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу:https://pidruchniki.com/10611207/pravo/spadkove_pravo
7. Спадкове право: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / кол. авт. ; кер.авт. кол, канд. юрид. наук, доц. НестерцоваСобакарь О.В. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ. 2017. – 164 с.
8. Явич Л. С. Общая теория права / Л. С. Явич. – Л. : Изд-во Ленинград, ун-та, 1976. – С. 150.
9. Достдар Р. Принципи спадкового права // Підприємство господарство и право. – 2008. – № 112. – С. 6–8.
10. Принципи спадкового права. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://jurisprudence.club/pravo-grajdanskoe/printsipi-spad>